

Índex

Introducció, Josep Maria Forné.....	5
Història del pensament polític catalanista contemporani, Antonieta Jarne	11
1. Dels orígens del catalanisme a la Solidaritat Catalana.....	11
2. La Mancomunitat.....	17
3. La dictadura de Primo de Rivera.....	23
4. La República.....	29
5. La revolució	35
6. La llarga nit del franquisme (I i II).....	40
7. De la transició a la democràcia.....	53
Lectures de catalanisme polític, Josep Maria Porta.....	63
1. Lo catalanisme, De Valentí Almirall.....	63
2. La nacionalitat catalana, de Prat de la Riba.....	83
3. Per la concòrdia, de Francesc Cambó	98
4. Nacionalisme i federalisme, de Rovira i Virgili.....	108
5. La qüestió catalana en el marxisme, d'en Joaquim Maurín	117
6. Notícia de Catalunya, de Jaume Vicens Vives.....	126
7. Nosaltres, els valencians, de Joan Fuster	141
8. Catalunya: de la identitat a la independència, de Xavier Rubert de Ventós.....	152
Epíleg, Salvador Carús.....	161

Introducció

El llibre que teniu entre mans és fruit de la voluntat de posar en escrit el curs que sobre la història del pensament polític catalanista ha organitzat, en data de l'edició del llibre, per nou convocatòries, la seu territorial a Ponent-Lleida d'Òmnium Cultural, en col·laboració amb la Universitat de Lleida i els Serveis Territorials a Lleida del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya. Aquest curs ha tingut el reconeixement com a crèdits de lliure elecció pels estudiants de la UdL, i ha servit, i serveix, com a formació permanent pel professorat de primària i secundària. A més, el curs ha estat i és obert al públic en general interessat en el tema.

Aquest llibre, això no obstant, no vol ser només un manual de text del curs, sinó que el seu contingut pot ser, i vol ser, útil als qui han seguit, o volen seguir, el curs, però també, i sobretot, vol ser un llibre dirigit al públic en general que divulgui i promogui el pensament polític que ha regit i que regeix el catalanisme o nacionalisme català contemporani.

El llibre no és una història del catalanisme. Però no és aliè a aquesta història. El curs està estructurat, a l'igual que el text del llibre, al voltant de vuit períodes de la nostra història contemporània, i cada un està referit a un text del pensament polític catalanista. D'una banda trobareu, per tant, el relat històric d'aquests vuit períodes cronològics, i d'una altra banda, el comentari i la glossa dels textos elegits de referència.

Podrien haver estat uns altres els textos escollits, però segurament no serien tan representatius ni determinants

de la configuració del pensament polític catalanista com són: Lo Catalanisme de Valentí Almirall, La nacionalitat catalana de Prat de la Riba, Per la concòrdia de Francesc Cambó, El nacionalisme de Rovira i Virgili, Textos diversos de Joaquim Maurín, Notícia de Catalunya de Jaume Vicenç Vives, Nosaltres els valencians de Joan Fuster i Catalunya, de la identitat a la independència de Xavier Rubert de Ventós.

Potser no hi són tots els que hi haurien de ser, però els que hi són hi han de ser. Hi ha altres textos que també són i han estat referents per entendre el catalanisme avui i des de la seva història. Voldríem destacar-ne cinc que, per aspectes més particulars o generals, podrien formar part de la llista de textos de referència (i encara ens en deixem), però que l'estructura del curs en vuit sessions va determinar haver de fer la tria que proposem. Per exemple, La tradició catalana de J. Torras i Bages, Textos diversos de Joan Maragall, Textos diversos d'Andreu Nin, L'esperit de Catalunya de Josep Trueta, o Les formes elementals de la vida catalana de J. Ferrater Mora. Havíem de fer una tria, i havien de ser vuit, que són els que us proposem en aquest llibre, i els quals hem citat en el paràgraf anterior. Són les obres que vam creure que exemplificaven millor els vuit períodes amb els quals hem volgut dividir la història que va de finals del segle XIX a aquests principis del segle XXI: orígens del catalanisme fins Solidaritat Catalana (la Renaixença, el Modernisme i les Bases de Manresa); el noucentisme i la mancomunitat; la dictadura; la república; la revolució i la guerra civil; la llarga nit del franquisme, a Catalunya i als Països Catalans, i, per acabar, de la transició a la democràcia, o els períodes estatutaris. També en aquest tema, el de la periodització del relat històric, seria possible una altra divisió. Segurament, però calia triar alguna temporització, i la que us proposem ressegueix el pensament polític catalanista en la seva doble vessant: la de fill d'un moment històric i la de generador i creador de projecte i d'horitzó nacional.

L'organització en vuit unitats es veu complementada, en el cas del curs, amb una lliçó inaugural i una cloenda de professors o polítics invitats. En aquest sentit volem aprofitar aquesta introducció per manifestar el nostre agraïment a Eduard Vinyamata, Marta Alòs, Albert Balada, Carmel Mòdol, Francesc Pané, Ramon Usall, Josep Varela, Víctor Torres, Manuel Lladonosa, Albert Turull, Xavier Eritja, Josep Maria Solé i Sabaté, Antonieta Jarne, Vicent Sanchis, Francesc Torralba, Josep Borrell, Montse Torres i Lluís Duran, que fins el dia d'avui han estat invitats a impartir les esmentades lliçons inaugurals i cloendes del curs. També donem les gràcies als diferents professors que han impartit i imparteixen les classes del curs: Joan Sagués, Manuel Fernández, Jaume Fernández i Antonieta Jarne, en la vessant de la història, i en la vessant del pensament a Oriol Berenguer i Josep Maria Porta.

El llibre té, per tant, una estructura que recull la forma del curs, ja que d'una banda hi ha un gruix de pàgines que ha redactat la professora Antonieta Jarne sobre la narració dels fets històrics i d'altra banda trobareu les pàgines, aquesta volta escrites pel professor Josep Maria Porta, que comenten els textos i el pensament polític dels autors dels textos proposats i elegits per explicar la diversitat i l'evolució del pensament polític catalanista.

El llibre que es presenta, doncs, té un fort lligam amb el curs que hem ofert i oferim encara. Però el llibre pretén anar més enllà, com hem dit anteriorment, de la seva vinculació amb el curs. Vol ser una eina per difondre la història política contemporània i el pensament del principal eix vertebrador de la teoria que inspira l'acció política a la nació catalana: el catalanisme. Som conscients que l'elecció del terme catalanisme és un dels temes amb punxa que configuren el pensament polític a Catalunya. La qüestió del nom es debat entre catalanisme, nacionalisme català o, fins i tot, independentisme català. És cert que una cosa és l'independentisme i una altra el nacionalisme. Hi ha qui ha volgut deslligar-los dient que és possible, i convenient, que hi hagi independentistes no

nacionalistes. I també és cert que el terme catalanista, sovint, queda molt aigualit a una mena de folklorisme cultural. Així mateix, el terme nacionalista comporta, en segons quins contextos (principalment fora de Catalunya, o d'altres nacions que aspiren a la normalitat nacional, i encara més en segons quins indrets d'Europa on s'associa el nom de nacionalista a un xovinisme i estatalisme amb conseqüències desastroses dins la història europea) una càrrega negativa que prou exploten aquells que professen un nacionalisme imperialista sense complexos, però que cínicament no s'hi volen reconèixer.

El nom no fa la cosa, però s'hi aproxima. En aquest sentit, segurament, el nom que millor escau als qui seguim el pensament polític que presentem és del nacionalistes catalans. Nacionalistes ja que en darrer terme no hi ha l'objectiu d'un estat propi en si mateix, sinó d'un estat que garanteixi la pervivència de la nació i dels seus trets identificadors en l'àmbit lingüístic i cultural, principalment. I el de catalans perquè és de la nació catalana del que estem parlant. Això no obstant s'ha optat per etiquetar el pensament polític de catalanista perquè sembla que inclou millor totes les gammes i tots els matisos del nacionalisme català, i ens permet anar amb més consistència als seus orígens contemporanis.

Vinculada, també, a la qüestió del nom hi ha la intenció del llibre. Tal com s'ha dit, amb el llibre es pretén difondre el coneixement de la història i del pensament polític, però per avançar fent camí. Per entendre el present, i per projectar-nos cap al futur, necessitem entendre el nostre passat. I més, possiblement, a la nostra nació, on sovint sembla que tot canviï perquè no canviï res. No només sembla que tot canviï perquè no acabi canviant res, sinó que avui ens podem veure perfectament reflectits en escenes i idees anteriors. En certes coses sembla que el temps no passi. Per exemple, en el debat de voler reformar l'Estat espanyol o emancipar-nos-en (entre el centenari "escolta", i el també centenari "adéu a Espanya" de Maragall i els nostres dies), o en

el caïnisme dins del nacionalisme català d'ahir i d'avui. Voldríem que el coneixement del nostre passat, i la reflexió dialèctica del pensament que l'ha acompanyat i l'acompanya, ens servís per optar sense dubtes i per superar velles i inútils ensopegades.

El coneixement dels clàssics ens permet entendre els temps que vivim, i ens ha de permetre orientar millor —així ho esperem— els passos del nostre futur com a comunitat nacional. Aquest és també un dels objectius que pretén aquest llibre. Diuen que els clàssics ho són perquè no passen de moda i tenen vigència més enllà del moment històric que els va veure néixer. Els comentaris i les gloses dels textos que trobareu analitzats en el llibre volen ser, també, una invitació a la seva lectura per tal que continuïn donant llum avui com la van donar en el seu temps.

És en aquest sentit que el llibre acaba amb un epíleg d'una de les autoritats acadèmiques i intel·lectuals del país que més ha influït, i influeix, en el pensament polític catalanista avui, el professor Salvador Cardús. Amb aquest epíleg el que pretén el llibre és mirar l'horitzó de futur al qual aspirem els catalanistes, els nacionalistes catalans i els independentistes, de normalitat nacional de Catalunya en el concert mundial de les nacions. En resum, podem dir que volem oferir-vos un llibre d'història que ajudi a entendre, com s'ha dit, el passat i el present, però que ens inviti a projectar-nos en el futur.

Josep Maria FORNÉ I FEBRER,
Lleida, gener de 2012

Capítol 1

Història del pensament polític catalanista contemporani

Antonieta Jarne Mòdol

Antonieta JARNE MÒDOL. Professora titular d'història contemporània a la Universitat de Lleida i doctora en història. Pionera en l'estudi de la vida institucional del franquisme, és autora de nombrosos articles i llibres sobre la guerra.

1. Dels orígens del catalanisme a la Solidaritat Catalana — 2. La Mancomunitat — 3. La dictadura de Primo de Rivera — 4. La República — 5. La revolució — 6. La llarga nit del franquisme (I i II) — 7. De la transició a la democràcia

1. DELS ORÍGENS DEL CATALANISME A LA SOLIDARITAT CATALANA

En el transcurs de la segona meitat del segle XIX tingueren lloc en diferents punts d'Europa una sèrie de revolucions liberals que, d'una banda, foren l'extensió dels drets polítics reivindicats per la Revolució Francesa. Fou així com s'anà construint el principi de les nacionalitats amb unificacions com les d'Alemanya i Itàlia. D'altra banda, però, aquests estats nacionals imposaren i exaltaren una llengua i una cultura. Sota l'hegemonia de l'Estat-nació quallà la identificació entre unió i uniformitat, un procés en el qual l'Estat espanyol no en restà al marge. Així, el segle XIX espanyol es definí sota dues grans característiques: una sincopada revolució liberal, acompanyada de lluites contra l'absolutisme on no foren alienes les guerres carlines, i la consolidació d'un model centralista que anà prenent forma des de la Constitució de Cadis de 1812.

De l'autodeterminació al catalanisme

Fou enmig d'aquest context que aparegueren unes primerenques formulacions d'autodeterminació a Catalunya, de la mà del progressisme primer i el republicanisme federal després. La insurrecció contra el general Espartero, el 1843, representà el primer aixecament obertament popular en contra de l'Estat liberal. A Catalunya tingué un caràcter social molt accentuat i, segons explica Josep Narcís Roca i Farreres, en el transcurs de la bullanga de la Jamància pels carrers de Barcelona la gent cridava "Visca Catalunya lliure!" mentre entonaven càntics que —com "La Campana" o "El Xirivit"— eren profundament revolucionaris i virulentament antimonàrquics.

Aquestes manifestacions, però, molt carregades emotivament, no tenien encara cap concreció política. Molt possiblement, la primera tingué lloc el març de 1873 quan es proclamà l'Estat Català a Barcelona dins la Federació Espanyola. Fou en el transcurs del Sexenni Democràtic (1868-1874), veritable frontissa en la dinàmica política del segle XIX en què per primer cop es produí un marc de llibertats força ampli i emergí amb força el republicanisme federal. Amb tot, durant el Sexenni Democràtic s'evidenciaren les diferències insalvables dins les files del republicanisme. Així, els anomenats intransigents —Valentí Almirall, Antoni Feliu, Baldomer Lostau, entre altres— eren partidaris d'assolir la independència de Catalunya per poder establir, com a estat sobirà i en igualtat de condicions, qualsevol pacte amb altres estats peninsulars. Foren els que, reunits a la Diputació de Barcelona, proclamaren l'Estat Català. Les pressions del president de la República, el català Estanislau Figueres i d'altres federalistes catalans com Pi i Margall que prometeren una futura Constitució federal i la dissolució de l'exèrcit a Catalunya, feren desistir els intransigents que, finalment, renunciaren a l'Estat Català.

Fracassada la I República, la Restauració Monàrquica significà el triomf del centralisme polític —amb la consegüent identificació Castella/Espanya— de la mà de l'oligarquia terratinent representada pels partits conservador i liberal.

Les aspiracions d'autodeterminació quedaven amortides i gradualment eren substituïdes per noves expressions que defensaven el catalanisme polític. Tant el fracàs com l'exclusió del sistema del federalisme republicà i del tradicionalisme carlí va facilitar el camí.

Catalanisme i primeres reivindicacions autonomistes

Profundament decebut de l'experiència de la I República, Almirall creia inviable la construcció del republicanisme federal fora de Catalunya. Per això cercà un ampli front català com a únic camí per arribar a la reforma de l'Estat a través de la consecució de l'autonomia de Catalunya. La voluntat era integrar totes les tendències polítiques catalanes per damunt de les diferències ideològiques amb l'objectiu de transformar el sistema de la Restauració i mobilitzar l'opinió pública a favor de l'autonomia. El 1880 convocà el Primer Congrés Catalanista i el 1882 creà el Centre Català a partir de l'escissió amb el partit de Pi i Margall.

L'acció més emblemàtica del Centre Català fou l'organització, el 1885, del Memorial de Greuges, manifest presentat a Alfons XII davant el perill que representava per a la indústria tèxtil catalana la reobertura del lliurecanvisme i els tractats de comerç amb diversos països europeus. Després d'haver viscut uns anys de gran prosperitat industrial i especulació borsària —coneguda popularment amb el nom de "febre d'or"— s'obria una etapa de davallada que feia més urgent que mai l'adopció de mesures proteccionistes que el Govern no concedia. Tot i que semblava que la burgesia catalana s'hi sumava, el triomf de les mesures proteccionistes van satisfer-la per la qual cosa continuà allunyada dels primers grups nacionalistes i dels afanys reformadors. No seria fins el 1898, amb la pèrdua de les darreres colònies, que la burgesia prendria consciència de la gravetat de la situació i del desprestigi del règim i es distanciaria dels partits dinàstics.

En la mesura que les tesis d'Almirall fracassaren, el Centre Català entrà també en crisi i a mitjan anys noranta s'extingí sense haver acomplert el paper d'agent de conversió

del federalisme republicà català en esquerra nacionalista catalana. Això va afavorir, uns anys més tard, l'apropiació del catalanisme per sectors més conservadors. De fet, de 1880 a 1907, del Primer Congrés Catalanista a la Solidaritat Catalana, es produí una mútua relació tensa entre el federalisme en decadència i el nacionalisme en ascens.

No obstant això, a través del Centre Català i el Memorial de Greuges Almirall fou el forjador del primer catalanisme polític i el primer teoritzador de les aspiracions autonomistes, condensat en la seua obra *Lo Catalanisme* (1886). El catalanisme polític guiat per Almirall anà paral·lel a la defensa d'un regionalisme construït sobre la base d'una profunda tradició cristiana. Com a resposta al republicanisme, i fins i tot, laïcisme d'Almirall, sorgí amb força la figura de Josep Torras i Bages que, amb *La Tradició Catalana* (1892), esdevingué el referent més destacat d'aquest corrent conservador.

De la Unió Catalanista a la Lliga Regionalista

El 1891 sorgia la Unió Catalanista a partir de la fusió de diverses associacions catalanistes. La primera assemblea es féu a Manresa el març de 1892, on foren aprovades les Bases per a la Constitució Regional Catalana. La ponència que va aprovar les Bases era formada per Àngel Guimerà, Lluís Domènech i Muntaner (president), Josep Coroleu, Ramon Picó i Campanar, Antoni Aulèstia i Pijoan, Joan Permanyer i Ayats i Enric Prat de la Riba (secretari). Uns anys abans, Josep Coroleu havia publicat:

La Nació Catalana és la reunió dels pobles que parlen l'idioma català. El seu territori comprèn: Catalunya, amb els comtats de Rosselló i Cerdanya; el regne de València; i el regne de Mallorca.

Per a Prat de la Riba, Catalunya era la sola Pàtria dels catalans, mentre que Espanya era només l'Estat al qual pertanyia. Seguint l'essencialisme propi dels nacionalismes europeus coetanis afirmava:

L'Estat és una entitat política artificial, voluntària; la Pàtria és una comunitat històrica, natural, necessària. Lo primer és

obra dels homes; la segona és fruit de les lleis a què Déu ha subjectat la vida de les generacions humanes.

De fet, les Bases de Manresa i els seus ponents volien representar la síntesi nacionalista a partir de la confluència dels dos corrents catalanistes —Almirall i Torras i Bages— que s'havien expressat fins llavors: amb importants concessions al vell règim de Catalunya a través d'una imprecisa fórmula de caire federal, defensaven un regionalisme genuïnament tradicionalista.

Enmig de la crisi generada entorn del "desastre" de 1898, la burgesia catalana féu un darrer intent de reforma del sistema des de dins tot demanant una descentralització administrativa regionalista. El govern presidit per Silvela, el març de 1899, inclogué Manuel Duran i Bas com a ministre de Justícia i Bartomeu Robert fou nomenat alcalde de Barcelona. Això, d'entrada, va satisfer els conservadors catalans i els sectors del catalanisme més moderat. Tanmateix, en veure la nul·la resposta del Govern respecte a les demandes de descentralització, es produí el tancament de caixes —protestes de comerciants i industrials de Barcelona a causa de l'augment dels tributs— i la dimissió dels seus càrrecs de Duran i Bas i del doctor Robert.

Fou llavors que es produí l'escissió en el partit conservador, encapçalada per Lluís Ferrer Vidal, Frederic Rahola, Albert Rusiñol, entre altres, que donà lloc a la Unió Regionalista. Descartada la possibilitat de veure satisfetes les seues reivindicacions mínimes dins el sistema bipartidista després de la col·laboració fracassada amb el govern Silvela, la burgesia catalana assumí definitivament que s'havia de dotar d'un instrument polític propi. Això induí el sector més possibilista de la Unió Catalanista, encapçalat per Prat de la Riba, a considerar que el canvi d'actitud de part de la burgesia oferia la possibilitat de guanyar-la per a la causa catalanista.

A aquesta estratègia possibilista s'oposà el sector més nacionalista de la Unió Catalanista, cosa que donà pas a l'escissió que constituí el Centre Nacional Català (CNC), amb Prat de la Riba, Verdaguer i Callís, Domènech i Muntaner, Francesc Cambó i altres. Poc abans de les eleccions de